

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажилтан Ц.Лувсан

ЦЭРЭНДОРЖИЙН ЛУВСАН

XX зуунд Төв аймгийн Заамар сумын нутгаас төрөн гарсан нийгэм-улс төр, соёл, шинжлэх ухааны нэртэй зүтгэлтний нэг нь Цэрэндоржийн Лувсан мөн.

Ц.Лувсан нь 1921 онд Үндэсний ардчилсан хувьсгал ялмагц шинэ засаг төрдөө зүтгэж, мөн онд Засгийн газрын туслах түшмэл, 1922-1924 онд Их шавь, Хан Хэнтий уулын аймаг, Цэцэрлэг Мандал уулын аймагт суух Засгийн газрын төлөөний түшмэл, 1925-1927 онд Ардыг гэгээрүүлэх яаманд байцаагч түшмэл, Сургуулийн хэлтсийн эрхэлсэн түшмэл, яамны эрхэлсэн түшмэлээр ажиллаж байсан төрийн түшээ байв.

Тэрбээр Монголын улс төрийн ууган намын ахмад зүтгэлтэн юм. Ц.Лувсан нь 1922 оны намар Ринчиногийн Элбэгдорж, Батхааны Эрдэнэ нарын батлан даалтаар Дотоод яамны МАН-ын 9-р үүрт гишүүнээр элсэж, 1923-1924 онд Хан Хэнтий уулын аймаг, Цэцэрлэг Мандал уулын аймагт Засгийн газрын төлөөний түшмэлээр ажиллахдаа МАН-ын Төв Хорооны төлөөлөгчийн үүргийг хавсран гүйцэтгэж, одоогийн Сүхбаатар аймгийн Эрдэнэцагаан, Сүхбаатар сум, Дорнод аймгийн Булган сумын намын байгууллагын үүсэл болсон МАН-ын 85, 89, 90, 96, 109 дүгээр намын үүрийг байгуулжээ. Мөн 1924 оны дөрвөөс долоодугаар сард МАН-ын Төв Хорооны Ерөнхий хэлтэст туслах түшмэлээр ажиллаж байв.

Ц.Лувсан нь шинжлэх ухааны байгууллагын ахмад удирдах ажилтны нэг болно. Ц.Лувсан нь “хуучин данс бичиг эмхлэн эрхлэх хүмүүн”-ий албанаас гадна 1928-1929 онд Судар бичгийн хүрээлэнгийн жинхэнэ гишүүн, 1930-1935 онд Азийн номын сангийн эрхлэгчийн албанд томилогдон ажиллаж, Монгол Улсын шинжлэх ухааны байгууллагын удирдах албан тушаалд 7 жил гаруй хугацаагаар ажиллажээ.

Ц.Лувсан нь Монгол Улсын архивын албаны ууган ажилтан төдийгүй Судар бичгийн хүрээлэнгийн хуучин данс харааны газрын анхны эрхлэгч мөн Тухайн үед Судар бичгийн хүрээлэн хуучин данс харааг хариуцсан ажилтны ганц орон тоотой байсан бөгөөд уг албанд томилогдсон Ц.Лувсан нь хуучин данс харааны бүхий л ажлыг дангаараа хариуцан зохион байгуулж, гүйцэтгэж байсан.

Монгол Улсын соёлын салбарт Ц.Лувсангийн оруулсан мөнхийн гавьяа бол тус улсын архивын албаны ууган ажилтнаар томилогдож, тус албыг үүсгэн хөгжүүлэх анхны шаг татаж, хуучин данс харааг татан төвлөрүүлэх ажлыг үргэлжлүүлэн хийхийн зэрэгцээ эмхлэн цэгцлэх, тоо бүртгэл хөтлөх, зориулалтын байр саваар хангах, мэргэжлийн боловсон хүчинг бэлтгэх зэрэг архивын хэргийн олон талт ажлыг анх санаачлан зохион байгуулж, удирдан хэрэгжүүлсэн явдал юм.

НАМТРЫН ТОВЧООН

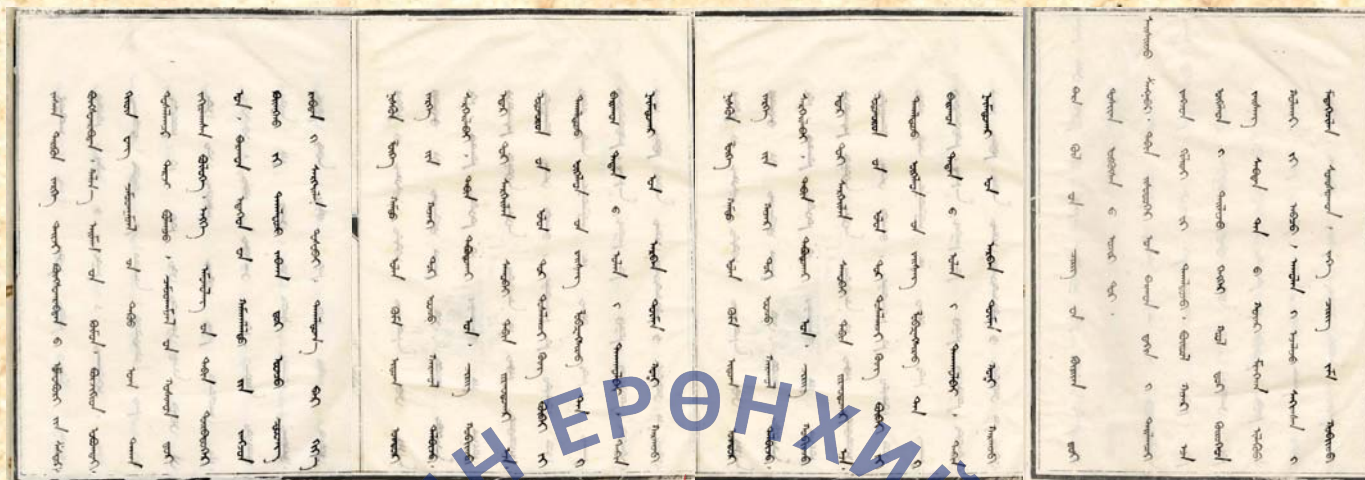
- 1895 он – Халхын умар замын баруун гарын өмнөд хошуу, одоогийн Төв аймгийн Заамар сумын нутаг Тосон Заамар хэмээх газар төрсөн.
- 1905 он – Их Хүрээнд ирж, Эрдэнэ шанзудбагийн яамны монгол бичгийн сургуульд орж суралцсан.
- 1917-1921 он – Эрдэнэ шанзудбагийн яаманд бичээч
- 1921 он – Ардын Засгийн газарт туслах түшмэл
- 1922-1923 он – Их шавьд суух Ардын Засгийн газрын төлөөний түшмэл
- 1923-1924 он – Хан Хэнтий уулын аймаг, Цэцэрлэг Мандал уулын аймагт суух Ардын Засгийн газрын төлөөний түшмэл
- 1924 оны зун – МАХН-ын Төв Хорооны Ерөнхий хэлтэст туслах түшмэл
- 1925-1927 он – Ардыг гэгээрүүлэх яаманд байцаагч, Сургуулийн хэлтсийн эрхлэгч, яамны эрхэлсэн түшмэл
- 1927-1928 он – Судар бичгийн хүрээлэнгийн хуучин данс бичиг эмхлэн эрхлэгч
- 1928-1929 он – Судар бичгийн хүрээлэнгийн жинхэнэ гишүүн
- 1930-1935 он – Судар бичгийн хүрээлэнгийн Азийн номын сангийн эрхлэгч
- 1935-1938 он – Төв аймгийн Галтбадрах суманд малчин
- 1938 он – Улс төрийн хилс хэрэгт холбогдон хуулийн дээд хэмжээгээр шийтгэгдсэн
- 1993 он – Монгол Улсын Дээд шүүхийн Цэргийн коллегийн хяналтын шатны шүүхээс цагаатгагдаж, нэр төр нь сэргээгдсэн.

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажилтан Ц.Лувсан

Унасан газар, угаасан ус

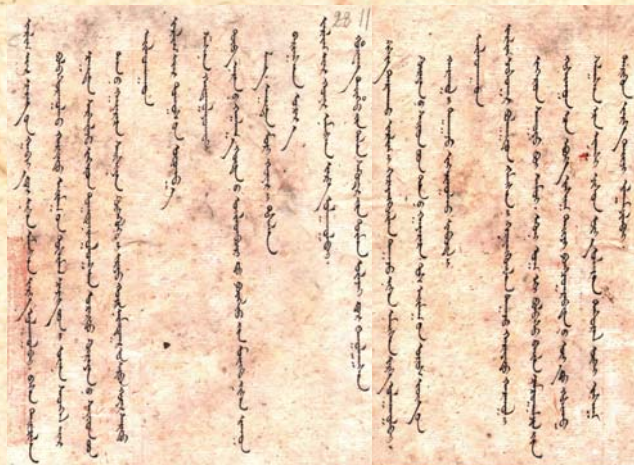
Халхын умар замын баруун гарын өмнөд хошууг байгуулж, анхны засаг ноёноор засаг тэргүүн зэрэг тайж Пунцагравданг томилсон тухай Манжийн төрийн албан түүх. “Зарлигаар тогтоосон Гадаад Монгол, Хотон аймгийн ван, гүнгүүдийн илтгэл шастир” 1779 он

МУУТА. ТБА. X-168, Д-3, ХН-25, X.54-68

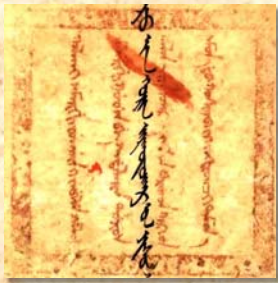
Түшээт хан аймгийн Жонон засаг Ванчигравдангийн хошууны нутгийн зураг. 1913 он /Хэмжээ 69х54 см. даавуу/

МУУТА. ТБА. X-460, Д-1, ХН-38

Халхын Түшээт хан аймгийн улсад туслагч гүнгийн зэрэг засаг тэргүүн зэрэг тайж Ванчигравдангийн нүгэхийг байцааж сийрүүлэн бичсэн дэвтэр данс. 1905 он

МУУТА. ТБА. X-168, Д-1, ХН-617

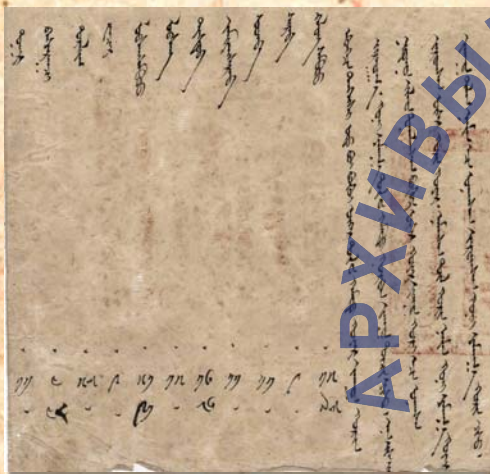
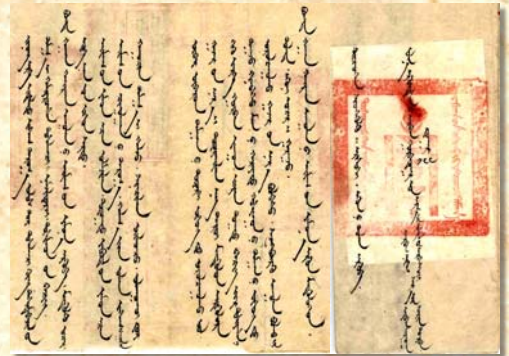
«Халхын умар замын баруун гарын өмнөд хошууг захирагч тамга»-ны дардас. 1729 он. Хэмжээ 10х10,5 см

«Түшээт хан аймгийн Жонон засгийн хошууг захирагч тамга»-ны дардас. 1912 он. Хэмжээ 10х10,5 см

«Богд хан уулын аймгийн Шажинбүрх уулын хошууг захирагч тамга»-ны дардас. 1924 он. Хэмжээ 6,8х6,8 см

Жонон засаг улсад туслагч гүн Дагдэмбэрэлийн хошууны өрх ам, малын тооллогын бүртгэл. 1918.07.16

/Бүртгэл: харьяат засаг Жонон гүн 1, түүний гэрийн ам 1, Номын хүрдийг орчуулагч сүмд сууж Дээдийн түмэн өлзий бат болох ном унших гэлэн 249, гэцэд 21, банди 77, бүгд өрх 508, бүгд эр 1144, эм 1447, бүгд тэмээ 60, адуу 5102, үхэр 6473, хонь ямаа 34236 гэж бүртгэжээ/

МУУТА. ТБА. X-11, Д-1, ХН-352

Жонон гүн Дагдэмбэрэлийн тамгын газраас шинэ тамганы үсэгт гус хошууны нутаг Шажинбүрх уулын нэрийг оролцуулахыг хүсч мэдүүлсэн бичиг. 1923.12.24

МУУТА. ТБА. X-41, Д-1, ХН-250, Б.28

Хүснэгт 275	Амьдрал	Хүснэгт 275
0	...	...
1	...	...
2	...	...
3	...	...
4	...	...
5	...	...
6	...	...
7	...	...
8	...	...
9	...	...
10	...	...
11	...	...
12	...	...
13	...	...
14	...	...
15	...	...
16	...	...
17	...	...
18	...	...
19	...	...
20	...	...
21	...	...
22	...	...
23	...	...
24	...	...
25	...	...
26	...	...
27	...	...
28	...	...
29	...	...
30	...	...

Намын анхдугаар нэвэрлэгээний Ц.Лувсангийн бүртгэл хуудаснаас. 1925.03.16

МУУТА. ТБА. X-2, Д-1, ХН-41, X-3-6

/Бүртгэл: "Нэр Лувсан, нас 30, эцэг Цэрэндорж, эх Бажав, Жибзундамба хутагтын шавь Заамар тахил отогийн нэгдүгээр багийн харьяат, уг нутаг Заамар уулын ард" гэжээ./

Богд хан уулын аймгийн Шажинбүрх уулын хошууны их хурлын тогтоол. 1925.05.25

МУУТА. ТБА. X-41, Д-1, ХН-17

Төв аймгийн Заамар сум. 2021 он

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажлтан Ц.Лувсан

Нийгэм, улс төрийн салбарт

Их шавь дахь Засгийн газрын төлөөний түшмэл Ц.Лувсангийн хэрэглэж байсан «Ардын Засгийн газрын төлөөний түшмэлийн тэмдэг»-ийн дардас. 1923.05.09

Их шавьд суух Засгийн газрын төлөөний түшмэлээр Ц.Лувсанг томилсон Засгийн газрын 49 дүгээр хурлын тогтоол. 1922.11.10

МУУТА, ТБА, X-1, Д-1, ХН-78, X.181-185

Төлөөний түшмэл Ц.Лувсанаас Их шавийн үргүй зардлыг хасах тухай гаргасан саналыг хэлэлцэн баталсан Засгийн газрын 27 дугаар хурлын тогтоол. 1923.08.10

МУУТА, ТБА, X-1, Д-1, ХН-169, X.63-77

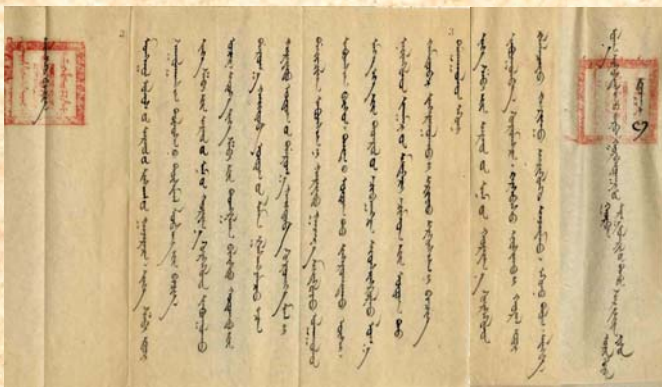
Их шавь дахь Засгийн газрын төлөөний түшмэл Ц.Лувсанаас өвлийн гурван сард хийж гүйцэтгэсэн ажлын илтгэлийг гаргаж Засгийн газар явуулаад, тус шавийн намын хороонд мэдэгдэн ирүүлсэн 53 тоот бичиг. 1922.01.09

МУУТА, УТНОНББА, X-7, Д-1, ХН-4, Б.5

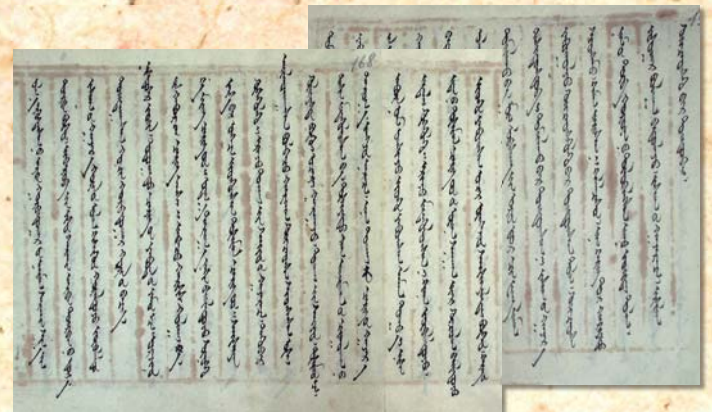
Цэцэрлэг Мандаг уулын аймагт суугаа төлөөний түшмэл Ц.Лувсанаас аймгийн анхдугаар хурлыг нээж, элдэв хэргийг хэлэлцэн тогтсон тогтоолыг Засгийн газрын 40 дүгээр хурлаар хэлэлцэн баталсан тогтоол. 1924.10.31

МУУТА, ТБА, X-1, Д-1, ХН-289 X.433-436

Төлөөний түшмэл Ц.Лувсанаас Тунгалаг билэгтийн отгын лам Галсанжамцыг Заамарын отогт захируулья хэмээснийг Намын Төв Хороонд хэлэлцүүлэхээр ирсэн хэрэг. 1923.05.09

МУУТА, УТНОНББА, X-7, Д-1, ХН-18, Б.4

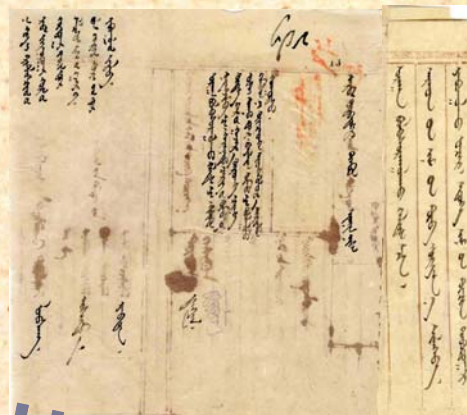

Сэцэнхан аймгийн зүүн захад суух төлөөний түшмэл Ц.Лувсанг томилсон Засгийн газрын 33 дугаар хурлын тогтоол. 1923.09.14

МУУТА, ТБА, X-1, Д-1, ХН-169, X.98

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажлтан Ц.Лувсан

Монгол Ардын
Намын Төв
Хорооны Ерөнхий
хэлтсийн
туслах түшмэл
Ц.Лувсангийн
үзэж танилцсан
албан бичгийн
нүүр гуу.
1924.05.01

МУУТА, УТНОНББА

Ц.Лувсангийн Монгол
Ардын Намын бат үнэмлэх
бичиг. 1925.01.22

МУУТА, УТНОНББА, Х-7, Д-1, ХН-8, Х-8-12

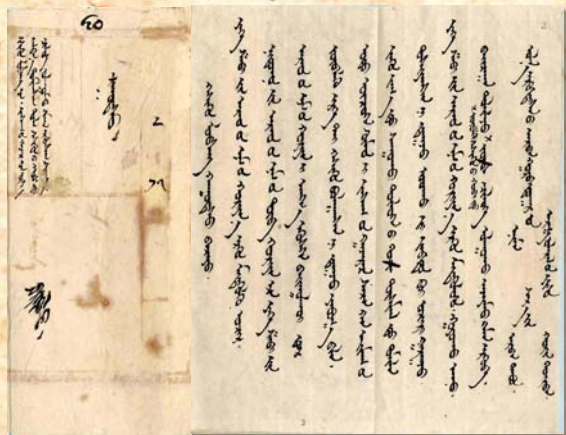

Их шавийн тамгын газарт намын хороо нээн байгуулсан зэрэг учрыг
Намын Төв Хороонд мэдэгдэн явуулсан бичгийн эх. 1922.11.14

МУУТА, УТНОНББА, Х-7, Д-1, ХН-8, Х-1-2

Их шавийн намын хорооноос намд элсэгчдийн тоог нэмэгдүүлэхээр
харьяат шавийн олон газрын албан хаагчдад зарлуулахаар Эрдэнэ
шанзудба нарт явуулсан бичгийн эх. 1922.12.08

МУУТА, УТНОНББА, Х-7, Д-1, ХН-8, Х-5-7

Хан Хэнтий уулын аймгийн зүүн захад суух Засгийн
газрын төлөөний түшмэлээр томилогдсон тул Их шавийн
намын хорооны зөвлөх гишүүнээс чөлөө олгохыг хүсэж
Ц.Лувсангаас өргөсөн хэрэг. 1923.09.24

МУУТА, УТНОНББА, Х-7, Д-1, ХН-18, Б.8

Хан Хэнтий уулын аймгийн зүүн захад суугаа Ардын Засгийн газрын төлөөний
түшмэл бөгөөд Намын Төв Хорооноос хавсруулсан намын төлөөлөгч гишүүн
Ц.Лувсангаас Хан Хэнтий уулын аймгийн Ёст бэйсийн хошуунд намын
үүр байгуулсан учрыг гаргаж батлуулахаар Намын Төв Хороонд өргөсөн
бичиг. 1924.02.18

МУУТА, УТНОНББА, Х-4, Д-1, ХН-274, Б.1

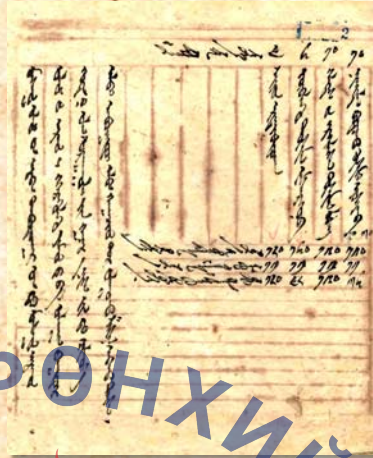
Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажилтан Ц.Лувсан

Боловсролын салбарт

Оюутны сургуулийн багш, сурагчид. 1926 он
/Урдаасаа хоёрдахь эгнээний зүүн гар талаас 4 дэх нь Ц.Лувсан,
5 дахь нь Ц.Ишдорж/

Ардыг гэгээрүүлэх яамны ба Улаанбаатар хотын олон сургуулийн газар
нэгэн жилд чөлөө албан аваагүй албан хаагчдад олгох шагнал авах данс.
1925 он

МУУТА, ТБА, X-11, Д-1, ХН-38, X.2

Ардыг гэгээрүүлэх яамны эрхэлсэн түшмэлд Сургуулийн хэлтсийн
эрхэлсэн түшмэл Ц.Лувсанг дэвшүүлэн томилсон Засгийн газрын 2 дугаар
хурлын тогтоол. 1926.01.15

МУУТА, ТБА, X-1, Д-2, ХН-143, X.14a

Ленинград хотын сургуулийн хэрэгсэх төлөвлөсөн дансыг хүргүүлэв
хэмээн Элчин сайд Б.Буянчуулганд явуулах бичгийн эхтэй Ардыг
гэгээрүүлэх яамны эрхэлсэн түшмэл Ц.Лувсан танилсан нь. 1926.03.31

МУУТА, ТБА, X-11, Д-1, ХН-69, X.88

Улсын зургаадугаар бага хуралд Ардыг гэгээрүүлэх яамны эрхэлсэн түшмэл Ц.Лувсангийн тавьсан илтгэлээс. 1926.10.06

МУУТА, ТБА, X-11, Д-1, ХН-70, X.126-129

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажилтан Ц.Лувсан

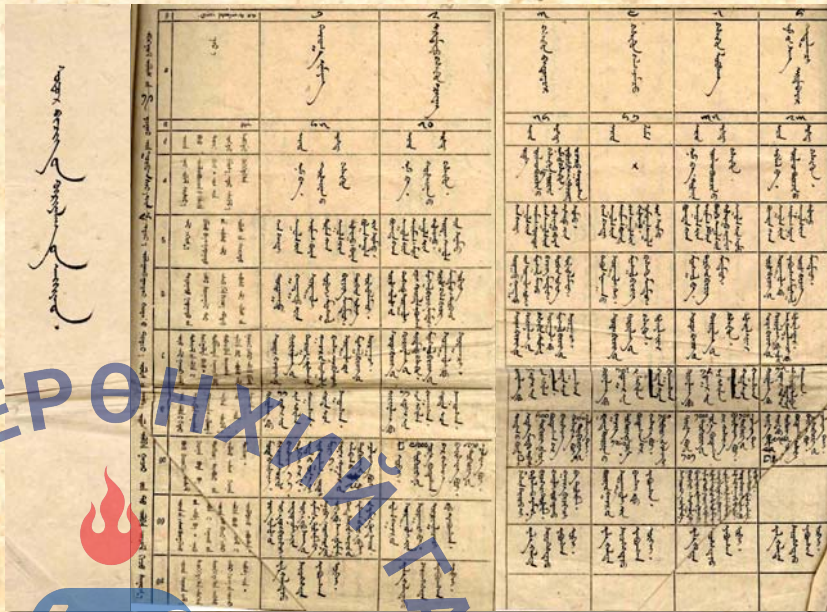
Шинжлэх ухаан, архивын салбарт

Судар бичгийн хүрээлэнгийн байр

Судар бичгийн хүрээлэнгийн жинхэнэ
гишүүн Ц.Лувсангийн анкет 1929.03.28.

МУУТА. ТБА. X-23, Д-1, ХН-174, X.2

Судар бичгийн хүрээлэнгийн ажилтан нар. /Урлаасаа хоёр дахь
эгнээний зүүн гар талаас 4 дэх нь Ц.Лувсан, 5 дахь нь Ж.Цэвээн

Шинжлэх ухааны хүрээлэнгийн Азийн номын сангаас 1932 оны 1-9
сар хүртэлх хугацаанд явуулсан ажлын товч тайлан.

МУУТА. ТБА. X-23, Д-1, ХН-276, X.13

Шинжлэх ухааны хүрээлэнгийн Азийн номын сангийн эрхлэгчийн
албанаас чөлөөлж өгөхийг хүссэн Ц.Лувсангийн өргөдөл. 1935.02.26.

МУУТА. ТБА. X-23, Д-1, ХН-400, X.41

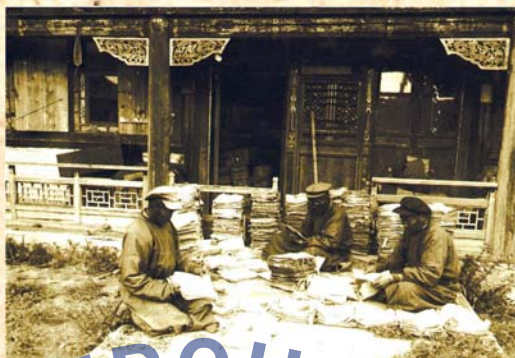

Шинжлэх ухааны хүрээлэнгийн Азийн номын сангийн эрхлэгчийн
албанаас Ц.Лувсанг чөлөөлсөн ШУХ-ийн Тэргүүлэгчдийн 7 дугаар
хурлын тогтоол. 1935. 03. 29.

МУУТА. ТБА. X-23, Д-1, ХН-385, X.11

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажилтан Ц.Лувсан

Архивын баримтыг цэгцэлж буй нь

Шинэ батлагдсан хуучин данс бичиг эмхлэн эрхлэх бичгийн хүн нэгэн орон тоонд Ц.Лувсанг авч ажиллуулах тухай Судар бичгийн хүрээлэнгийн 10 дугаар хурлын тогтоол. 1927.12.05.

МУУТА, ТБА, X-23, Д-1, ХН-78, X.18

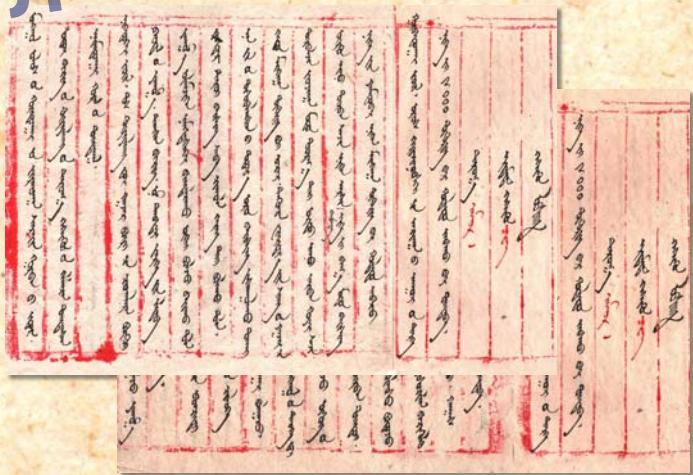

Бүх Монголын үйлдвэрчний албан хаагчдын зөвлөлөөс Судар бичгийн хүрээлэнгийн газарт хадгалагдаж буй хуучин данс харааг эмхлүүлэхэд нэр бүхий 4 хүнийг томилон явуулсан тухай бичиг. 1928.07.09

МУУТА, ТБА, X-23, Д-1, ХН-172, Б.16

Богд хан уулын аймаг ба Их шавийн хуучин данс бичгүүдийг эмхлэн цэгцлэхэд Ц.Лувсанг дагалдуулж 10 хүн ажиллуулах тухай Судар бичгийн хүрээлэнгийн 6 дугаар хурлын тогтоол. 1928. 06.22.

МУУТА, ТБА, X-23, Д-1, ХН-138, X.78

Судар бичгийн хүрээлэнгийн хариуцлагатай ажилтан нарын эрхлэх ажил үүргийг тодорхойлсон бичгээс. 1929.01 сар

МУУТА, ТБА, X-23, Д-1, ХН-169, X.7-9

Хуучны данс хараа, ном дэвтэр агуулах байшин засуулж авах тухай Судар бичгийн хүрээлэнгийн дарга, гишүүдийн 8 дугаар хурлын тогтоол. 1930.06.03.

МУУТА, ТБА, X-23, Д-1, ХН-197, X.8

Монгол Улсын Архивын албаны ууган ажилтан Ц.Лувсан

Төрөл төрөгсөд

Богд хан уулын аймгийн Авзага хайрхан уулын хошууны
Загд Заамар сумын 9-р багийн хүн амын тооллогын дансаас.
1929 он

/Бүртгэлд: “Өрхийн тэргүүн Чүлтэмийн Цэрэндорж нас 52,
хүү Лувсан нас 34, хүү Шагдар нас 32, хүү Тарлад нас 30, эхнэр
Баажав нас 51, охин Банзрагч нас 7” гэж бүртгэжээ./

МУУТА. ТБА. Х-45, Д-2, ХН-52, Х-341

Ц.Лувсангийн
төрсөн дүү
Ц.Тарлад

Ц.Лувсангийн
төрсөн дүү
Ц.Банзрагчийн
багын зураг
/Ц.Лувсангийн
өөрөө авсан гэрэл
зураг/

Ц.Лувсангийн
төрсөн дүү
Ц.Банзрагч,
нөхөр
С.Равдан, охин
Р.Лхамсүрэн
нарын хамт.
1961 он

Ц.Лувсангийн зээ дүү Р.Лхамсүрэн Архивын
ерөнхий газрын эрдэм шинжилгээний ажилтан
Г.Дашнямд Ц.Лувсангийн эдэлж хэрэглэж
байсан ном судар, эд өлгийг хүлээлгэн өгч буй
нь. 2020.04.02

Архивын ерөнхий газрын дурсгалын зүйлийг
Р.Лхамсүрэнд гардуулсны дараа. 2020.04.02
/Зүүн гар талаас ач хүү Ж.Бат-Эрдэнэ, зээ
хүү Б.Агваанринчин, зээ охин Б.Анхилуун,
Г.Дашням, Р.Лхамсүрэн, Г.Цогтсайхан, хүү
А.Жамбалсүрэн/

Ц.Лувсангийн зээ дүү Р.Лхамсүрэнтэй
уулзаж дурсамж видео бичлэг хийсний
дараа. 2020.05.21

/Зүүн гар талаас зээ хүү Б.Агваанринчин,
Г.Цогтсайхан, Р.Лхамсүрэн, Г.Дашням,
АЕГ-ын кино, дүрс бичлэгийн инженер
Д.Бат-Ундрах, зээ охин Б.Анхилуун/

*Монгол Улсын Архивын албаны
ууган ажилтан Ц.Лувсан*

Түүхэн замнал

Түүхэн замнал

Түүхэн замнал

